

بررسی مقابله‌ای گونه‌های دیداری و ویژگی‌های اسلایدهای ژانر ارائه پاورپوینت در کنفرانس‌های زبان‌شناسی کاربردی

رضا غفارثمر^{۱*}، حسین طالب‌زاده^۲، غلامرضا کیانی^۳، رامین اکبری^۴

۱. دانشیار آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. دانشیار آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۴. استادیار آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

دریافت: ۹۱/۲/۳۰

پذیرش: ۹۱/۵/۳

چکیده

توانش ژانری جزء مهمی از توانش گفتمانی و تخصص حرفه‌ای است و با مفهوم «سوادهای چندگانه» که بر نقش فناوری و چندنمایی تأکید می‌کنند، ارتباط تنگاتنگی دارد. ارائه‌های پاورپوینت کنفرانس‌ها از ژانرهای تحقیقی برجسته‌ای هستند که به توانش ژانری دیداری و متنی اعضای جامعه گفتمانی بسیار وابسته‌اند. با وجود نقش مهم این ژانر پژوهشی در عضویت فرد در جامعه کاری، حتی در سنت تجزیه و تحلیل ژانری «انگلیسی برای اهداف ویژه و دانشگاهی»، ارائه‌های پاورپوینت آن‌گونه که باید، بررسی نشده‌اند. از مسائل مهم در این سنت، ایستایی ژانرها و یا پویایی آن‌هاست. پژوهش مقابله‌ای حاضر با بهره‌گیری از مدلی دیداری و برخی چارچوب‌های پیشنهادی، گونه‌ها و ویژگی‌های دیداری بیش از چهارصد اسلاید انگلیسی دو گروه غیربومی در کنفرانس‌های معتبر زبان‌شناسی کاربردی (نمونه‌ای از علوم نرم) را با نگاه به تعریف ژانر، کارکردهای گفتمانی و تأثیر نرم‌افزار بر ژانر بررسی کرده است. از اهداف این پژوهش، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های دو گروه و الگوهای به‌دست‌آمده است. علاوه بر تأکید بر اهمیت دیداری‌ها و غلبه دیداری‌های متنی در علوم نرم، نشان داده شده که ژانر ارائه پاورپوینت می‌تواند زمینه‌ساز بروز طیف چشمگیری هویت در چارچوب‌های جامعه گفتمانی مقصد باشد. افزون بر این، در غیاب ابزارهای گفتمانی و فراگفتمانی، بسیاری از ویژگی‌های اسلایدها می‌توانند چنین کارکردهایی برعهده گیرند. تأکید بر تأثیر انکارناپذیر نرم‌افزار پاورپوینت و دلالت‌های آن برای شیوه‌های ارائه و استدلال، ایستایی و پویایی ژانر و مفاهیم ژانر و فراگفتمان در کنار برخی

پیشنهادها و کاربردها از دیگر اهداف و نتایج این پژوهش است.

واژه‌های کلیدی: ژانر ارائه پاورپوینت کنفرانس، فراگفتمان، گونه‌های دیداری، اسلایدهای زبان‌شناسی- کاربردی، جامعه گفتمانی.

۱. مقدمه

پیشرفت‌های سریع اقتصادی و علمی معناها و تفسیرهای جدیدی از کارکردهای زبان‌شناسی کاربردی و زبان برای اهداف ویژه/ دانشگاهی رقم زده است (Bhatia, 2004; Hyland, 2006). بخش مهمی از این تغییرات با مفهوم تخصص حرفه‌ای، اجزای این سازه و چگونگی اکتساب آن ارتباط دارد (Bhatia, 1993 & 2004). برای اینکه اعضای جوامع گفتمانی^۱ بتوانند به عضوی حرفه‌ای و توانمند تبدیل شوند که هم متخصص است و هم مانند متخصص ارتباط برقرار می‌کند، ضرورت دارد این اعضاء به ایجاد و پرورش «توانش حرفه‌ای بپردازند که برحسب ترکیبی از دانش گفتمانی و دانش رشته‌ای، در قالب رویه‌ها و شیوه‌های حرفه‌ای سنجیده می‌شود.» (Bhatia, 2004: 147). یکی از سه جزء کلیدی تخصص حرفه‌ای، توانش گفتمانی است که خود از توانش‌های دیگری تشکیل شده است. توانش ژانری^۲ یکی از اجزای مهم توانش گفتمانی است که در تخصص حرفه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. بهاتیا در این باره چنین می‌گوید:

توانش ژانری به معنای توانایی در تعیین، ساخت، تفسیر و استفاده موفقیت‌آمیز از خزانه‌ای خاص از ژانرهای حرفه‌ای، رشته‌ای و یا محیط کار به منظور شرکت در فعالیت‌های روزمره و دستیابی به یک جامعه حرفه‌ای خاص یا [...] «جامعه کاری» [...] است [...] ژانرها در این مفهوم منعکس‌کننده رویه‌ها و فعالیت‌های رشته‌ای هستند و اکتساب توانش ژانری به معنای کسب توانش یا تخصص متخصص در فعالیت‌های تولید دانش و مصرف دانش در فرهنگ‌های رشته‌ای، حرفه‌ای و محیط کار است (Ibid).

یکی از مفاهیم مرتبط با توانش ژانری، سواد است. در این نگاه، سواد صرف درمقابل مفهوم سوادهای چندگانه قرار می‌گیرد تا بر نقش فناوری و چندنمایی^۳ تأکید شود؛ بر همین اساس امروزه صاحب‌نظران علاوه بر سواد زبانی، بر سواد دیداری^۴ هم پافشاری می‌کنند

(Macken- Horarik & Adoniou, 2008). به‌طور مشابه، در عصر پیشرفت‌های فناوری- که ویژگی آن استفاده از ژانرهای چندنمایه است- لازم است یک عضو جامعه گفتمانی که می‌خواهد از نظر ژانری توانمند باشد، هم از نظر زبانی (متنی) و هم از لحاظ دیداری باسواد باشد (Swales, 2004; Kress & Van Leeuwen, 1996; Hyland, 2006; Sadeghi in press).

دنیای ژانرهای پژوهشی یکی از حیطه‌هایی است که در آن سواد چندنمایی نقشی حیاتی دارد. از میان ژانرهای تحقیقی که ویژگی زنجیره‌های ژانر دانشگاهی هستند، برخی ژانرها- دست‌کم با توجه به نمایان‌تر بودن و تأثیرشان بر هویت و حیات علمی و حرفه‌ای اعضای جامعه گفتمانی مرتبط- از برخی دیگر مهم‌تر و حساس‌ترند؛ به‌ویژه در برخی از این ژانرها نقش اطلاع‌رسانی ژانرهای تحقیقی مکمل کارکرد آن‌ها در فروش / تبلیغ محصول علمی و یا متقاعدسازی (مخاطبان یا داوران) می‌شود (Swales, 1990; Yakhontova, 2002).

ارائه‌های کنفرانس یکی از مهم‌ترین ژانرهای گفتاری تحقیق‌محور هستند که در بحث و بسط دانش در دنیای علم نقش انکارناپذیری دارند. آن‌ها بخشی از زنجیره‌های زمانی از ژانرها و واسط میان دنیای تحقیق و دنیای نشر هستند (Swales, 2004). باوجود نقش کنفرانس‌ها در سرزندگی جوامع گفتمانی، این دنیای گفتمان آن‌گونه که باید، مورد توجه نبوده است (Ibid).

پژوهش حاضر- که بخشی از یک طرح گسترده‌تر تحلیل زنجیره ژانرهای دانشگاهی است- به تحلیل تطبیقی ویژگی‌های دیداری (و نه متنی / نوشتاری) ارائه‌های پاورپوینت کنفرانس‌های رشته زبان‌شناسی کاربردی (به‌عنوان نمونه‌ای از علوم نرم) که در کشورهای ایران و ایتالیا برگزار شده‌اند، می‌پردازد. درباره ژانر بودن یا نبودن پاورپوینت از یک‌سو و تعریف ژانر از سوی دیگر تردیدهایی مطرح شده است (Swales, 1990; Bhatia, 1993 & 2004)؛ بنابراین یکی از اهداف اصلی، بررسی این مسئله بود که آیا اسلایدهای پاورپوینت کنفرانس‌ها که- زبان‌شناسان کاربردی ایرانی و ایتالیایی آماده و ارائه می‌کنند- می‌توانند نوعی شناخت و آگاهی را درباره ویژگی‌های دیداری مختص ارائه‌های کنفرانس بیان کنند؛ این ویژگی‌ها مختص به و مشترک میان اعضای این دو جامعه گفتمانی هستند. در این راه لازم بود به این سؤال‌ها پاسخ داده شود:

۱. کدام گونه‌های دیداری در کنفرانس‌های رشته زبان‌شناسی کاربردی استفاده می‌شود؟
۲. اسلایدهای ارائه‌های پاورپوینت رشته زبان‌شناسی کاربردی چه ویژگی‌هایی دارند؟
۳. آیا می‌توان مشخصه‌هایی از این ژانر را به‌طور انحصاری، حاصل تأثیر نرم‌افزار

پاورپوینت شرکت مایکروسافت در تهیه و ارائه این دیداری‌ها و اسلایدها دانست؟ به بیان دیگر، نرم‌افزار پاورپوینت شرکت مایکروسافت چگونه درک ما را از مفهوم ژانر و ویژگی‌های ژانری ارائه‌های کنفرانسی تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

۲. پیشینه و ضرورت تحقیق

یکی از حیطه‌هایی که در آن تلاقی مقوله فناوری و ژانر به شکل محسوسی وجود دارد و تأثیر شگرف فناوری بر ارتباطات تحقیقی به شیوه‌های گوناگونی دیده می‌شود، تأثیر نرم‌افزار پاورپوینت بر نحوه آماده‌سازی، ارائه و دریافت و پذیرش کنفرانس‌هاست؛ به گونه‌ای که به نظر می‌رسد «این‌گونه جدید تکنولوژی مرزهای بین‌دانشگاهی و تجاری و نیز نوشتاری و دیداری را نامشخص می‌نماید.» (Myers, 2000: 184). این مسائل سبب می‌شود دغدغه‌های حیطه نظری و کاربرد ژانر همچون تعریف ژانر، ماهیت ایستا و یا پویای ژانر و رابطه میان انواع ژانرهای تحقیقی بار دیگر رخ نماید. تا آنجا که بررسی‌های ما نشان می‌دهد، به جز پژوهش‌هایی که تأثیر آموزشی (و نه ژانرمحور) نرم‌افزار پاورپوینت را بررسی کرده‌اند (Apperson Et al., 2008)، فقط تحقیقات رولی- جولیوت^۱ به این ژانر قدرتمند، ولی مورد بی‌توجهی پرداخته‌اند.

در نگاه رولی- جولیوت، دیداری‌ها (اسلایدها) در دستیابی به درکی از نقش‌های شناختی و گفتمانی عناصری کلیدی هستند که ژانر ارائه کنفرانس در آن‌ها با دیگر ژانرهای پژوهش‌محور مشترک است. به‌ویژه اینکه رولی- جولیوت (2000 و 2002) اعتقاد دارد پیکره‌ای از دانش مشترک دیداری توسط اعضای جامعه گفتمانی به کنفرانس آورده می‌شود که می‌تواند حتی نقش نسبی کانال کلامی را تغییر دهد.

رولی- جولیوت (2002) که به دنبال ارائه تصویری عمیق از وجه دیداری و ویژگی‌های ژانری ارائه‌های کنفرانسی است، با استفاده از یک گونه‌شناسی^۲ چهاروجهی، پیکره‌ای مشتعل بر نمونه ارائه‌های کنفرانس‌های سه رشته پزشکی، زمین‌شناسی و فیزیک را- که نمایندگان علوم طبیعی و علوم سخت^۳ هستند- تجزیه و تحلیل کرده است. نتایج تحقیق او نشان می‌دهد تعداد و تناوب حضور دیداری‌ها بسیار چشمگیر است و نسبت‌های معناداری از هر چهارگونه دیداری

گرافیکی، تصویری، متنی و عددی) وجود دارد؛ هرچند اولویت با گونه‌های گرافیکی و تصویری است. نتیجه‌نهایی پژوهش رولی-جولیوت این است که نقش دیداری‌ها در ساختار بخشیدن به گفتمان ارائه‌های کنفرانس حتی از نقش ارائه کلامی بیشتر است.

برخی ژانرها از جمله پاورپوینت می‌توانند در عضویت فرد در جامعه کاری نقش مهمی ایفا کنند؛ اما این ژانر حتی در سنت تجزیه و تحلیل ژانری «انگلیسی برای اهداف ویژه و دانشگاهی» که به‌ویژه به ژانرهای پژوهش‌محور می‌پردازد و توسعه توانش ژانری از طریق آگاهی‌بخشی ضمنی و نیز آموزش مستقیم و صریح ژانر در کنار دیگر فعالیت‌های برنامه‌دستی را باور دارد (Hyon, 1996). آن‌گونه که باید، بررسی نشده است. با این‌همه، برای رسیدن به مرحله کاربرد ژانر در آموزش، پیش از هرچیز ضرورت دارد شرحی کامل و شناختی همه‌جانبه از ژانر مورد نظر موجود باشد.

بخشی از بی‌توجهی به پاورپوینت ناشی از نوظهوری نسبی آن به‌عنوان ژانری دانشگاهی است. درواقع، برخی متخصصان رشته زبان‌شناسی کاربردی هنوز پاورپوینت را تنها ابزار می‌دانند و درباره ژانر بودن آن تردیدهایی دارند (گفت‌وگو با متخصصان ایرانی). بخش دیگر این بی‌توجهی ناشی از دشواری تجزیه و تحلیل این ژانر توسط شیوه‌های مرسوم تجزیه و تحلیل ژانری است؛ زیرا در بررسی ژانر پاورپوینت علاوه بر ابزارها و روش‌های سنتی تحلیل، برای توصیف و تبیین عمیق نیاز است که جنبه‌های دیداری آن مانند گونه‌های دیداری و نیز ویژگی‌های معرفه اسلاید تجزیه و تحلیل شود.

سؤالی که در بیشتر بررسی‌های مرتبط با ژانر مطرح بوده، مسئله ایستایی ژانرها در مقابل پویایی آن‌هاست (Bhatia, 2004). بهترین شیوه برای بررسی این مسئله، مقایسه ژانرهای مرتبط و یا ژانرهای یکسان از فرهنگ‌های متفاوت (درون‌رشته‌ای، میان‌رشته‌ای و ملی، یا فرهنگ‌های بومی / غیربومی [انگلیسی‌زبان]، غربی / غیرغربی و غیره) است؛ زیرا برخی ویژگی‌های ژانری که وجه مشخصه (زیر)جامعه گفتمانی هستند، گاهی در برقراری ارتباط در دیگر جوامع گفتمانی مقصد مشکل‌آفرین و تضعیف‌کننده‌اند. با این‌همه، وجود (یا نبود) و میزان این تنوعات فرهنگی یا مطالعاتی که به‌طور خاص به کنترل آن‌ها بپردازند، یکی از دیگر متغیرهای مفقود در برخی مطالعات اندک موجود است.

نظر به اهمیت توانش ژانری در به‌دست آوردن و گسترش مهارت حرفه‌ای و درنهایت

عضویت مؤثر در جوامع گفتمانی و با توجه به نبود مدل‌های مناسبی که به‌طور جامع و با درنظر داشتن مسائل و خلأهای ذکرشده در بالا به توصیف و تبیین ژانر پاورپوینت بپردازند، تحقیق پیش‌رو در پی یافتن پاسخ سؤال‌های پیش‌گفته (ر.ک: بخش پایانی مقدمه) است. ناگفته پیداست که پاسخ‌گویی به هریک از این پرسش‌ها درگرو بررسی نظام‌مند مسائل متعدد دیگری است.

۳. روش پژوهش

۳-۱. پیکره تحقیق

در گردآوری و انتخاب نمونه‌ها چندین عامل مورد توجه بود: نخست، از آنجا که علوم نرم در منابع و آثار موجود آن‌گونه که باید، مورد توجه قرار نگرفته است، نمونه‌های مورد بررسی از یکی از زیرمجموعه‌های علوم نرم یعنی زبان‌شناسی کاربردی انتخاب شد. از مزایای این انتخاب افزون بر سهولت نسبی دسترسی به داده‌ها (در مقایسه با گردآوری داده‌های مناسب از دیگر رشته‌ها) این بود که با توجه به تخصص نویسندگان مقاله حاضر در این رشته، برخی مشکلات تحقیق‌های پیشین در بهره‌گیری از متخصصان رشته‌های دیگر به‌وجود نیامد (Bhatia, 1993; Martin, 2003: 27). عامل دیگر، اعتبار کنفرانس‌های مورد بررسی و نیز میزان شاخص بودن آن‌ها برای متخصصان بود؛ به‌گونه‌ای که شرکت‌کنندگان این همایش‌ها نمونه قابل قبولی از اعضای این جوامع گفتمانی باشند. علاوه بر این، با وجود ماهیت بین‌رشته‌ای زبان‌شناسی کاربردی، برای کنترل تمام متغیرهایی مانند عوامل میان‌رشته‌ای، بین‌فرهنگی و زمانی - که ممکن بود نتایج را تحت تأثیر قرار دهند - تنها ارائه‌های یکی از زیرشاخه‌های این رشته یعنی تحلیل گفتمان انتخاب شد. از سوی دیگر، دو جامعه گفتمانی متفاوت ایران در آسیا (شرقی) و ایتالیا در اروپا (غربی) در عامل غیریومی انگلیسی بودن و مشکلات مرتبط مشابه هستند.

از آنجا که یکی از مباحث مهم در منابع و آثار مرتبط با ژانرها، ماهیت ایستا یا پویای آن‌ها در طول زمان است (Ramanathan & Kaplan, 2000)، عامل زمان با انتخاب ارائه‌هایی در بازه زمانی نزدیک به هم (کمتر از یک سال) کنترل شد. افزون بر این، طول زمان ارائه (حدود ۲۰ دقیقه) نیز مورد توجه بود. همچنین، با توجه به تمایزی که ینگ و الیسون^۴ (2004)

بین دو نوع اصلی پژوهش نوع اول و نوع دوم^{۱۱} مطرح کرده‌اند، این عامل نیز با انتخاب تنها ارائه‌های نوع اول که نتایج تجربی پژوهش‌ها را گزارش می‌کردند (و نه مثلاً مقالات مروری) لحاظ شد.

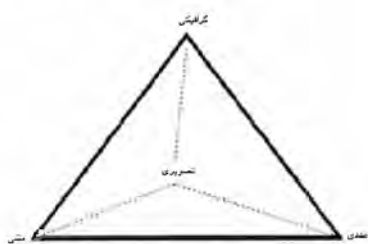
با در نظر گرفتن تمام آنچه گفته شد، پیکره‌ای^{۱۱} از ارائه‌های کنفرانس‌های معتبر بین‌المللی گردآوری شد. از این پیکره، شانزده ارائه مربوط به تحلیل گفتمان- که دارای شرایط بالا بودند- انتخاب شدند که مشتمل بر هشت ارائه توسط ارائه‌دهندگان ایرانی کنفرانس‌های بین‌المللی TELLSI 8 و ELT in the Islamic World و هشت ارائه توسط ارائه‌دهندگان ایتالیایی کنفرانس بین‌المللی CERLIS بود. مجموع اسلایدهای نمایش داده شده و تحلیل شده- همان‌گونه که در جدول شماره یک مشاهده می‌شود- عدد چشمگیر ۴۵۰ اسلاید بود. این کنفرانس‌ها در بازه زمانی مهر ۱۳۸۹ (اکتبر ۲۰۱۰) و تیر ۱۳۹۰ (ژوئن ۲۰۱۱) برگزار شدند.

۳-۲. چارچوب و شیوه تحلیل

۳-۲-۱. تعیین گونه‌های دیداری

برای تعیین گونه‌های دیداری از گونه‌شناسی دیداری‌ها که رولی - جولیت (2002) با توجه به یافته‌ها و مدل‌های دیگر محققان در قالب یک هرم چهاروجهی (شکل ۱) نشان داده است، بهره گرفته شد. در این مدل، چهار گونه دیداری گرافیکی (از جمله گراف‌ها، نقشه‌ها و نمودارها)، تصویری (مانند تصویرها، عکس‌های منظره‌ها و غیره)، متنی (دیداری‌های متنی) و عددی (فرمول‌های ریاضی و جدول‌های عددی) به شکل چهاروجهی یک هرم تصویر شده‌اند. این مدل انعطاف لازم برای امکان بررسی اسلایدهای ترکیبی را دارد. برای نمونه، «فلوچارت‌ها، که شامل متن در قالب نموداری هستند، در طول محور متنی- گرافیکی قرار می‌گیرند؛ در حالی که دیداری‌هایی که از یک خط منحنی به علاوه یک فرمول ریاضی تشکیل شده‌اند، در طول محور عددی- گرافیکی واقع می‌شوند.» (Rowley- Jolivet, 2000: 27). شایان ذکر است که تفاوت اصلی میان دیداری‌های گرافیکی و تصویری از تفاوت نشانه‌شناسانه میان تصاویر تک‌معنایی و چندمعنایی^{۱۲} ناشی شده است که در تک‌معنایی- که مفهومی و ساخته شده هستند- هر جزء یک ارزش با معنای ازپیش تعیین شده دارد؛ حال اینکه در چندمعنایی

«تفاسیر متعدد برای اجزای دیداری مختلف امکان‌پذیر است.» (Ibid).

شکل ۱ هرم گونه‌شناسی دیداری‌ها

(Ibid: 28)

۲-۳. تعیین ویژگی‌های اسلایدها

برخی ویژگی‌های ارائه‌ها نه تنها می‌توانند علایم مشخصه رشته و جامعه گفتمانی و ژانر متناظر با آن باشند؛ بلکه می‌توانند تأثیر نرم‌افزار را بر این ویژگی‌های ژانری ارائه‌های کنفرانس نشان دهند. نگارندگان فراوانی اسلایدهای عنوان^{۱۳} و برخی اطلاعات موجود در آن‌ها، سراسلایدها^{۱۴}، رنگ، اندازه و نوع قلم^{۱۵}، بولت و شماره‌گذاری^{۱۶}، انیمیشن‌ها^{۱۷}، تصاویر عامه‌پسند^{۱۸}، اسلایدهای تشکر، طرح و رنگ پس‌زمینه^{۱۹}، ارجاعات و منابع و غیره را بررسی و تحلیل کردند و برخی کاربردهای این ویژگی‌ها و اهمیت آن‌ها را در تعریف ارائه کنفرانس به‌عنوان یک ژانر و نیز آثار نرم‌افزار بر ژانر ارائه کنفرانس را توصیف و تبیین کردند. برای اطمینان از پایایی تحلیل‌ها و طبقه‌بندی‌های ارائه‌شده، علاوه بر توافق اولیه بر یک سیستم کدگذاری با بهره‌گیری از گونه‌های موجود و نیز ویژگی‌های مورد نظر، نتایج تحقیقی مشابه-که به‌عنوان فاز دیگری از این طرح انجام شده بود- با نتایج به‌دست‌آمده مقایسه شد و موارد بسیار معدود اختلاف با تبادل نظر برطرف شد. به‌طور کلی، مقایسه تحلیل‌های دو پژوهش مجزا (و در فاصله‌های زمانی نسبتاً طولانی) هماهنگی و سازگاری بسیار زیاد بین آن‌ها را تأیید می‌کند.

۴. یافته‌ها و بحث

۴-۱. توزیع اسلایدها

جدول شماره ۱ یک فراوانی اسلایدها و توزیع آن‌ها در هر دو گروه از ارائه‌های ایرانی و ایتالیایی را نشان می‌دهد. از مجموع ۴۵۰ اسلاید، ۲۰۳ اسلاید در ارائه‌های ایتالیا و ۲۴۷ مورد در ارائه‌های ایران بودند. هر دو شاخص میانگین و میانه نیز بالاتر بودن تعداد اسلایدهای ارائه‌های ایران را تأیید می‌کند.

با توجه به تعداد چشمگیر اسلایدهای نمایش داده‌شده در ارائه‌های این شاخه از زبان‌شناسی کاربردی، می‌توان نتیجه گرفت دیداری‌ها در ارائه‌های علوم نرم نقش مهمی دارند؛ به این معنا که تقریباً در هر ۴۷ ثانیه یک اسلاید بر پرده منعکس شده است که نقش و اهمیت برخی ویژگی‌هایی که بررسی شد و همچنین گونه‌های دیداری اسلایدها را دوچندان می‌کند. رولی - جولیوت (2002) نیز با توجه به تعداد زیاد ۲۳ اسلاید در هر ارائه بر اهمیت دیداری‌ها در ارائه‌های علوم طبیعی و سخت تأکید دارد. هرچند یکی از تفاوت‌های اساسی کار رولی - جولیوت و پژوهش حاضر، کارکرد اسلایدها در دو دسته علوم است. از نظر رولی - جولیوت (2002: 31) اسلایدهای متنی که در مقایسه با گونه‌های تصویری و گرافیکی کمتر بودند، نقش فراگفتمان‌های متنی را برعهده داشتند که «اطلاعات گزاره‌ای را به‌نحوی سازمان می‌دهد» که برای مخاطب خاص منسجم بوده و برای هدفی خاص مناسب باشد.

جدول ۱ توزیع فراوانی اسلایدها در دو گروه ارائه‌های پاورپوینت

مجموع	ایران	ایتالیا	
۱۶	۸	۸	تعداد ارائه‌ها
۴۵۰	۲۴۷	۲۰۳	تعداد اسلایدها
۵۹-۱۱	۵۹-۱۶	۵۵-۱۱	دامنه (کمینه و بیشینه)
۲۸/۱	۳۰/۹ (میانه: ۲۶/۵)	۲۵/۴ (میانه: ۲۰)	میانگین اسلاید به‌ازای هر ارائه

به‌نظر می‌رسد در علوم نرم علاوه بر نقش سازمان‌دهی اسلایدهای متنی، این اسلایدها بخش اعظم پیام و گزاره‌های اصلی مرتبط با مقدمه، روش، نتایج، بحث و نتیجه‌گیری را منتقل می‌کنند.

برای نمونه، در پژوهش دیگری - که در حال اجراست - نتایج نشان می‌دهد تعداد اسلایدها و نیز تعداد دیداری‌های متنی در تحقیق‌های نوع دوم که بیشتر کارکرد بحث و اقناع از راه مباحثه دارند، بیشتر از تحقیق‌های نوع اول است. با توجه به غلبه جنبه بحث و کلام در ارائه‌های این پژوهش نیز از اسلایدها و دیداری‌های متنی بیشتری بهره گرفته شده است (ر.ک: ۳-۳-۴).

۲-۴. گونه‌های دیداری

همان‌گونه که از جدول شماره دو برمی‌آید، دیداری‌های متنی به ترتیب ۸۱/۳ درصد و ۷۲/۹ درصد از اسلایدهای ارائه‌کنندگان ایتالیایی و ایرانی کنفرانس‌های زبان‌شناسی کاربردی را به خود اختصاص داده‌اند. اقبال بسیار اندک به دیداری‌های گرافیکی و تصویری و نیز اقبال کم به دیداری‌های ترکیبی از وجوه مشترک هر دو گروه بود. شاید تنها وجه تمایز نسبی دو گروه، در تمایل بیشتر ایتالیایی‌ها به استفاده از اسلایدهای متنی و تمایل بیشتر ایرانی‌ها به استفاده از اسلایدهای دیگر (به‌ویژه عددی) باشد.

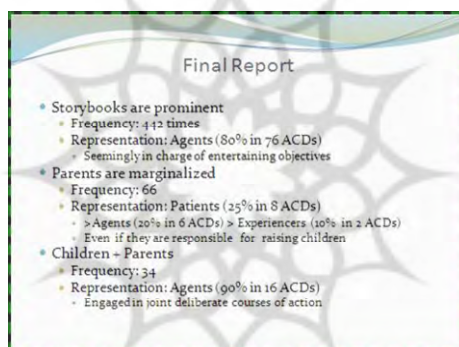
یکی از کاربردهای دیداری‌های عددی (علاوه بر دادن اطلاعات) تأکید بر صبغه علمی ارائه است. تأکید بیشتر پژوهشگران ایرانی بر جنبه علمی کارشان ممکن است ناشی از ضرورت‌های جامعه گفتمانی زبان‌شناسی کاربردی و به‌طور کلی علوم نرم در ایران باشد. شاهد این مدعا نتایج پژوهش ثمر و همکاران^{۲۰} (زیر چاپ) است که نشان دادند نویسندگان ایرانی چکیده‌مقالات در مقایسه با نویسندگان بین‌المللی، بیشتر به پرداختن به بخش روش و نیز تأکید بر متقن و علمی بودن کارشان به‌عنوان بخشی از الزامات این جامعه گفتمانی گرایش دارند. همچنین، هر سه ارائه ایتالیایی که از اسلایدهای گرافیکی بهره برده بودند، اسلایدهای عددی نیز داشتند. به‌طور کلی، این موارد می‌تواند نشان‌دهنده بروز هویت و اولویت‌های فردی در ارائه‌های کنفرانسی در قالب مرزهای پذیرفته‌شده جامعه گفتمانی، حتی تحت سیطره کلام، باشد.

جدول ۲ فراوانی و درصد اسلایدهای هردو گروه ارائه‌های پاورپوینت

ایران			ایتالیا			نوع اسلاید
تعداد	دامنه	% از کل	تعداد	دامنه	% از کل	
۴	۴-۰	۱/۶	۶	۳-۰	۲/۹	گرافیکی
۶	۵-۰	۲/۴	۰			تصویری
۱۸۰	۳۴-۱۰	۷۲/۹	۱۶۵	۵۰-۹	۸۱/۳	متنی
۳۳	۱۳-۰	۱۳/۴	۷	۴-۰	۳/۴	عددی
۱۳	۸-۰	۵/۳	۳		۱/۵	تصویری-متنی
۲	۲-۰	۰/۸	۰		۰	تصویری-گرافیکی
۳	۲-۰	۱/۲	۱۲	۲-۰	۵/۹	متنی-گرافیکی
۲	۲-۰	۰/۸	۰		۰	عددی-گرافیکی
۶	۵-۰	۲/۴	۸	۵-۰	۳/۹	متنی-عددی
۲	۲-۰	۰/۸	۰		۰	تصویری-عددی
۰		۰	۱		۰/۵	گرافیکی-متنی-عددی
~ ۱۰۰			~ ۱۰۰			مجموع

ژانرهای غالب و به همان نسبت گونه‌های دیداری غالب در جامعه گفتمانی و نحوه بهره‌برداری و اهمیت آن‌ها می‌تواند معرف زبان مشترک و ارزش‌های مرسوم آن جامعه باشد که با موضوع مورد بحث و مطالعه و شیوه‌های معرفت‌شناسی در آن جمع علمی ارتباط تنگاتنگی دارد (Samar Et al., 2012: 195). علوم نرم و انسانی که در مقایسه با علوم طبیعی و سخت بیشتر با مباحث انتزاعی‌تر سروکار دارند، به‌ناچار از نشانه‌ها و نمادهایی بهره می‌گیرند که بتواند پیچیدگی‌ها و عمق موضوع مورد مطالعه را نشان دهد. به‌نظر می‌رسد دیداری‌های تصویری و گرافیکی در بسیاری از مفاهیم و مباحث فرار و دشوار مطرح در این علوم، مانند زبان و کارکردهای آن و تحلیل‌های مرتبط با آن، نتوانند همواره حق مطلب را ادا کنند و حتی خطر ساده‌سازی (گونه‌های گرافیکی با یک تفسیر از پیش تعیین‌شده) و یا برداشت کلی و تفسیرهای متعدد (گونه‌های تصویری) را در پی داشته باشند. حال اینکه گونه‌های متنی مفهوم و بحث مورد نظر پژوهشگر را با حاشیه کمتر و در زمان محدود ادا

می‌کنند. دیگر مؤید این مطلب، اولویت گونه‌های عددی و جدول‌ها در ارائه‌هاست که با حاشیه‌اندک، بحث مورد نظر گوینده را تأیید می‌کنند. از این گذشته، در اکثر قریب به اتفاق اسلایدهای ترکیبی، وجه متنی وجود داشته و غالب بوده است. نتیجه می‌گیریم که پدیده «امپریالیسم کلمه» (Groupe μ , 1992 : 52) همچنان در علوم نرم حاکم بوده و حتی در ژانری چندنمایه مانند پاورپوینت - که می‌تواند از دیگر سیستم‌های نشانه‌شناسی (سویای زبان) مانند سیستم‌های گرافیکی و تصویری بهره‌بردار - سیستم زبانی غالب است. طرفه اینکه حتی در بخش‌هایی که به سادگی می‌توان از وجوه دیداری دیگر مانند نمودار، تصویر، نماد و یا جدول بهره برد و به مخاطب در درک بهتر و سریع‌تر ارائه در زمان اندک برای هر اسلاید (حدود ۴۷ ثانیه) کمک کرد، باز هم وجه غالب گونه متنی است.

شکل ۲ اسلایدی شبیه یک اسلاید متنی - عددی ایتالیایی

* توجه کنید که برخی اطلاعات را می‌شد در جدول یا نمودار ارائه کرد.

غلبه وجه متنی بر دیگر وجوه دیداری را می‌توان هم به اطمینان از کارایی بیشتر و مطمئن‌تر جمله‌ها، هم به ساختار پیش‌فرض^{۳۱} اسلایدها (مانند صفحه سفید با بولت یا شماره) و هم به گوینده‌محور (درمقابل مخاطب‌محور) (Hinds, 2001) بودن ارائه‌ها نسبت داد. به‌طور خاص، در بسیاری موارد گویی که گوینده پاورپوینت را نه ژانری با هدف ارائه مطلب به مخاطب، بلکه وسیله‌ای برای به‌خاطر سپردن / نسپردن متن ارائه می‌داند. حال اینکه در زمان

بسیار محدود برای هر اسلاید، بعید است مخاطب فرصت کند به گفته‌های گوینده توجه کند و آن‌ها را بخواند؛ بنابراین بهتر است برای هر اسلاید به شش تا هفت جمله بسنده شود (Lucas, 2007: 360).

۴-۳. ویژگی‌های اسلایدها

۴-۳-۱. اسلایدهای عنوان

اسلایدهای عنوان در ابتدای ارائه و معمولاً پیش از اسلایدهای اصلی قرار می‌گیرند و می‌توانند بخشی از زبان دیداری مشترک میان اعضای جامعه گفتمانی و از وجوه مشخصه آن جامعه باشند.

جدول ۳ فراوانی اسلایدهای عنوان و اجزای تشکیل‌دهنده آن‌ها

ایران	ایتالیا	فراوانی
۱۴	۸	اسلاید عنوان
۵	۰	نام خدا (تعداد)
۸	۸	عنوان ارائه (تعداد)
۱	۲	نشان مؤسسه متبوع
۷	۸	اسامی
۴	۸	نام مؤسسه متبوع
۱	۳	اطلاعات تماس
۱	۶	همایش (تعداد)
۰	۵	مکان همایش (تعداد)
۱	۶	تاریخ همایش (تعداد)

یکی از موارد مشترک (و نیز وجه تمایز) بین هر دو گروه، وجود اسلایدهای عنوان در تمام ارائه‌هاست. با اینکه در هر دو گروه، هشت اسلاید به ذکر عنوان ارائه اختصاص داشت، تعداد اسلایدهای عنوان در گروه ایرانی کمی کمتر از دو برابر (۱۴ اسلاید) اسلایدهای عنوان در ارائه‌های پاورپوینت ایتالیایی بود. این امر به‌طور خاص، ناشی از بروز یکی از مؤلفه‌های

فرهنگی و هویتی جوامع گفتمانی ایرانی و مسلمان، یعنی ذکر نام خدا در ابتدای ارائه پاورپوینت است. در پنج مورد از ارائه‌های ایرانی، عبارتی انگلیسی با مضمون «به نام خدا»، «به نام او» و یا «به نام خداوند بخشنده مهربان» در ابتدای اسلاید عنوان و یا در اسلایدی مجزا و پیش از عنوان و اسامی وجود داشت.

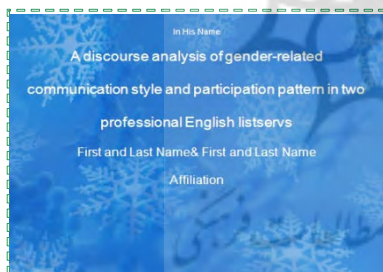
شکل ۳ اسلاید تصویری عنوان و نام خدا از یکی از ارائه‌های پاورپوینت کنفرانس زبان‌شناسی کاربردی ایران

العی^{۲۲} (2009) نیز در پیکره‌ای از قدردانی و تشکر پایان‌نامه‌های دانشجویان عرب‌زبان، به چنین یافته‌ای به‌عنوان بخشی از هویت فرهنگی-اجتماعی و دانشگاهی اشاره می‌کند. جالب اینجاست که از دید مخاطب ناآشنا با این فرهنگ، ذکر نام خدا در ابتدای ارائه‌ای در همایش علمی ممکن است کمی گیج‌کننده باشد و این عبارت را نقل‌قولی از فردی معروف و یا جمله‌ای نغز بپندارد و حتی ممکن است تا انتهای ارائه منتظر یافتن ارتباطی میان آن با مطلب ارائه‌شده باشد (مصاحبه با یکی از شرکت‌کنندگان)؛ حال اینکه این امر برای مسلمانان نشان هویتی و تبرک جستن در آغاز هر کاری است و تحقیقاتی از این دست سبب ایجاد تفاهم فرهنگی و آشنایی دیگران با سنت‌های این جامعه گفتمانی می‌شود.

همان‌گونه که در جدول شماره سه آمده است، نشان مؤسسه متبوع، نام فرد (یا افراد) ارائه‌کننده، نام مؤسسه متبوع، اطلاعات تماس مانند تلفن و پست الکترونیک، عنوان همایش، مکان و تاریخ همایش از اطلاعات اسلایدهای عنوان بودند. هرچند در نگاه اول ممکن است این اطلاعات مسائلی کم‌اهمیت یا اختیاری جلوه کنند، فراوانی آنها در کنار دیگر مسائل

مطرح شده در این نوشتار، نشان از معنادار بودن آنهاست.

یکی از عوامل تمایز میان دو گروه، ذکر نام مؤسسه متبوع در تمام ارائه‌های ایتالیایی درمقابل فقط نیمی از ارائه‌های ایرانی بود. این امر می‌تواند بر اهمیت تأکید بر هویت حرفه‌ای و سازمانی توسط ارائه‌کنندگان اروپایی (که شاید ناشی از الزام مؤسسه‌ها باشد) دلالت کند. از سوی دیگر، اکثر ارائه‌دهندگان ایتالیایی عنوان و موضوع کنفرانس و مکان و تاریخ آن را (گاه با قلمی متفاوت) معمولاً در پایان اسلاید عنوان ذکر کرده‌اند؛ حال اینکه محققان ایرانی کمتر به آن پرداخته‌اند (فقط یک مورد). به نظر می‌رسد اسلاید عنوان، ذکر عنوان ارائه و نام ارائه‌دهنده بخش جدانپذیری از ژانر پاورپوینت است (فقط یکی از ارائه‌دهندگان ایرانی حتی نام خود را نیز نیاورده بود). به‌طور کلی، در کنار هویت فردی تأکید بر هویت ملی و اسلامی در ارائه‌های ایرانی نمود بیشتری دارد؛ حال اینکه تأکید بر هویت جمعی و سازمانی و اختصاص این ارائه به این همایش علمی از ویژگی‌های اسلایدهای ایتالیایی است (ر.ک: بخش ۷-۳-۴). حضور پررنگ اسلایدهای عنوان را می‌توان در سایه وجود این اسلاید به‌عنوان یکی از پیش‌فرض‌های اکثر فایل‌های پاورپوینت جدید در نرم‌افزار پاورپوینت ارزیابی کرد.

شکل ۴ اسلایدی مشابه یک اسلاید
متنی عنوان (ایتالیا)

شکل ۵ اسلایدی مشابه یک اسلاید
متنی عنوان (ایران)

۲-۳-۴. سراسلایدها

از دیگر ویژگی‌های ارائه‌های پاورپوینت در کنفرانس‌های زبان‌شناسی کاربردی که باز هم تا حد زیادی متأثر از پیش‌فرض‌های نرم‌افزار است، وجود سراسلایدها و عناوین است. نتایج

نشان می‌دهد درصد بیشتری از ارائه‌های ایتالیایی (۸۷ درصد) در مقایسه با ارائه‌های ایرانی (۶۳ درصد) از این ویژگی بهره برده‌اند. این سراسلایدها و عنوان‌ها گاه دارای زیرعنوان بودند که با دونقطه و یا قلمی متفاوت، از عنوان اصلی متمایز شده بود و گاه نشان می‌داد که این اسلاید ادامه مباحث اسلاید قبل است.

برای عنوان‌ها و سراسلایدها می‌توان دست‌کم دو کارکرد قائل شد. اولین نقش، کارکرد فراگفتمان تعاملی^{۳۳} است که «خواننده را در طول متن [در اینجا ارائه] راهنمایی می‌کند.» (Hyland, 2005: 49). کارکرد دیگر این عنوان‌ها، انتقال معنا، مفهوم و مطلب است که گاه در فقدان متن و یا کمبود وقت فقط به مطالب مهم از دید ارائه‌دهنده اشاره می‌کند. با در نظر گرفتن این کارکردها و نیز تفاوت دو گروه، به نظر می‌رسد ارائه‌دهندگان ایتالیایی بیشتر مخاطب‌محوری را سرلوحه کار خود قرار داده بودند؛ حال اینکه از مخاطب ایرانی انتظار می‌رود نه تنها به ارائه شفاهی توجه کند؛ بلکه مسئولیتی مضاعف در به خاطر سپاری توالی مطالب ارائه‌شده و ارتباط آن‌ها با هم برعهده گیرد که این خود می‌تواند سنت‌های متفاوت فرهنگی و نوشتاری در مشرق‌زمین (غیرخطی و نویسنده‌محور) و مغرب‌زمین را نشان دهد (خطی و مخاطب‌محور) (Hinds, 2001; Connor Et al., 2008).

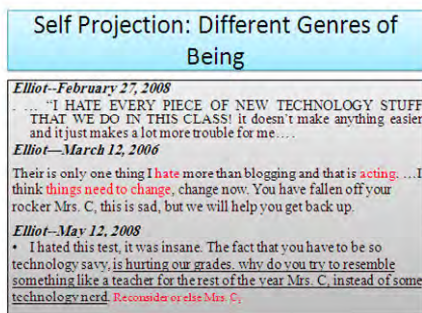
۳-۴. قلم اسلایدها

نوع قلم به‌کاررفته در اسلایدها تا حد زیادی تابع طرح (و قالب) اسلاید^{۳۴} بود که بازهم حاکی از تأثیر نرم‌افزار پاورپوینت در شکل دادن به سنت‌های دانشجویی و حتی تغییر در آن است. بیشتر ارائه‌های ایتالیایی (۶ ارائه) به قلم تایمز یا آریل^{۳۵} برای سراسلایدها و بدنه اسلایدها گرایش داشتند؛ درحالی که تنوع قلم ارائه‌های ایرانی به مراتب بیشتر و تابع طرح (و قالب) اسلایدها بود. به این ترتیب، به نظر می‌رسد استفاده از اندازه‌های مختلف قلم بیش از اینکه ناشی از انتخاب آگاهانه و تغییرات مورد نظر ارائه‌دهندگان باشد، حاصل پیش‌فرض‌های نرم‌افزار است. برای نمونه، اندازه قلم‌های عنوان به ترتیب ۴۴، ۴۰، ۳۸، ۳۶، ۳۲، ۲۸ و ۲۰ و اندازه قلم‌های بدنه و متون اسلایدها ۸۰، ۷۲، ۶۰، ۴۴، ۴۰، ۳۶، ۳۲، ۲۸، ۲۷، ۲۴، ۲۲، ۲۰ و ۱۸ بود. این تغییرات در اندازه قلم‌ها انعکاسی از همان تغییرات خودکار و پیش‌فرض نرم‌افزارند که ناشی از کوچک شدن فضای اختصاص داده‌شده در هر اسلاید بر اثر افزایش

متن هستند. این امر که به علت ساختار اسلاید به اسلاید نرم افزار است و نگاهی گام به گام به ارائه را نشان می دهد، گاه با ساختار منطقی و مرسوم بحث دانشگاهی - به ویژه در علوم نرم و انسانی که نیازمند تسلسل کلام و بحث است - می تواند در تضاد باشد. با این همه، این ویژگی نرم افزار در کنار ویژگی دیگر آن یعنی استفاده پیش فرض از بولت و شماره گذاری، ارائه دهنده را به تغییر شیوه استدلال و بحث خود سوق می دهد که این امر به گسست بحث و یا ناخوانا شدن متن ارائه می انجامد (Tuft, 2003). شایان ذکر است قلم انگلیسی که برای اکثر ژانرهای دانشگاهی پژوهش محور سفارش شده، تایمز ۱۲ است (Salmani- Nodoushan & Alavi, 2004: 26) و برای ارائه های پاورپوینت آریل ۴۴، برای عنوان های اصلی ۳۶ و برای زیرعنوان ها و بدنه ۳۲ تا ۲۴ است (Lucas, 2007: 359).

با وجود تأثیر نرم افزار پاورپوینت بر سنت های ژانری، قابلیت های نرم افزار به ارائه دهندگان این امکان را می دهد تا در زمان محدود ارائه و سطح محدود اسلایدها، معانی و کاربردهای بیشتری را منتقل کنند. استفاده از قلمها، اندازه ها و رنگ های مختلف و نیز سیاه، مورب و یا سایه دار^{۳۶} کردن (حتی همگی در یک اسلاید) به منظور تأکید، اهمیت بخشیدن، مثال آوردن، تأیید کردن، تشکیک یا انتقاد کردن از نقش های گفتمانی و فراگفتمانی این ویژگی ها هستند که گاه در غیاب فراگفتمان های متنی نمود می یابند. به طور دقیق تر، شاید بتوان (در کنار نمادهای تصویری و گرافیکی) این کارکردها را با دسته بندی های واسطه، توضیحات کلامی، تردید، تأیید و نشانه های تعامل^{۳۷} در مدل هایلند (2005) متناظر دانست. در این صورت، باید حتی به دنبال ایجاد تطبیق مفهوم فراگفتمان با واقعیت های گفتمان های چندنمایه بود. از این گذشته، این قابلیت ها در عین اینکه امکان بروز هویت فردی و رشته ای (Tardy, 2005) را فراهم می کنند، می توانند سبب محدود کردن و یا شکل دادن به آنها شوند؛ به ویژه برای کسانی که یا با تمام قابلیت های نرم افزار آشنا نیستند و یا به علت محدودیت زمان و یا عدم تمایل، به پیش فرض ها بسنده می کنند.

تصویر ۶ اسلاید متنی ایرانی

این اسلاید کارکردهای مختلف سراسلایدها، نوع و اندازه و رنگ قلم، حروف مورب و بزرگ، خط زیرین و بولت را به خوبی به تصویر می‌کشد.

۴-۳-۴. بولت و شماره‌گذاری

از دیگر ویژگی‌های اسلایدهای محققان زبان‌شناسی کاربردی استفاده از بولت و شماره‌گذاری بود. ایتالیایی‌ها در ۱۱۰ اسلاید (۵۴ درصد) از بولت و در ۱۷ اسلاید (۸ درصد) از شماره‌گذاری و ایرانی‌ها در ۸۶ اسلاید (۳۵ درصد) از بولت و در ۲۸ اسلاید (۱۱ درصد) از شماره‌گذاری استفاده کرده‌اند. از این میزان ۶ اسلاید ایتالیایی و ۱۱ اسلاید ایرانی هم بولت و هم شماره‌گذاری داشتند؛ یعنی این ابزارهای شبیه به هم کارکردهای متفاوتی می‌توانند داشته باشند. این ابزارهای پیش‌فرض در نرم‌افزار بیش از اینکه با ساختار معرفت‌شناسانه و نیازهای (ژانری) دانشمندان علوم نرم متناسب باشند، همان‌گونه که توفت (2003: 11) نیز اشاره می‌کند، ساختار مرتبه‌ای و بازارمحور شرکت مایکروسافت را بازتاب می‌دهند و بیش از اینکه در خدمت ارائهٔ مطلب باشند، کارکرد بازاریابی و فروش دارند. برای تفاوت این دو کارکرد در ژانرهای پژوهش‌محور می‌توان به تفاوت چکیده‌های مقالات مجلات و کنفرانس‌ها اشاره کرد (ر.ک: Samar Et al. in press).

۴-۳-۵. انیمیشن

انیمیشن‌ها از امکانات بصری پاورپوینت هستند و به شیوه‌ای که قسمت‌های مختلف، نوشته‌ها، تصویرها و غیره به اسلاید وارد یا از آن خارج می‌شوند و نیز خود اسلایدها با اسلایدی دیگر جابه‌جا می‌شوند، گفته می‌شود. بسته به ویرایش نرم‌افزار (۲۰۰۳، ۲۰۰۷ و یا ۲۰۱۰)، انیمیشن‌ها معمولاً در قالب چارچوب‌های انیمیشن، انیمیشن سفارشی و تغییر اسلاید^{۲۸} استفاده می‌شوند.

یکی از تفاوت‌های چشمگیر میان دو گروه متخصصان زبان‌شناسی کاربردی، در تمایل داشتن یا نداشتن برای بهره‌گیری از انیمیشن بود. از مجموع ۲۴۷ اسلاید کنفرانس‌های ایران ۱۷۲ اسلاید (۷۰ درصد) از یکی از انواع انیمیشن بهره برده بود؛ حال اینکه این میزان فقط ۳۶ اسلاید (۱۸ درصد) از مجموع ۲۰۳ اسلاید ارائه‌های ایتالیایی بود. یکی از شرکت‌کنندگان ایتالیایی کنفرانس اظهار کرده بود که در ابتدای معرفی نرم‌افزار، بسیاری از ارائه‌دهندگان اروپایی به استفاده از تمام قابلیت‌های بصری آن علاقه‌مند بودند؛ اما این تمایل به تدریج فروکش کرد و خیلی از افراد ترجیح می‌دادند ارائه‌هایی ساده و کم‌پیرایه داشته باشند که این امر می‌تواند علاوه بر تمایلات فردی، بر برخی تفاوت‌های فرهنگی و الزامات جوامع گفتمانی متفاوت در بروز هویت رشته‌ای و حرفه‌ای دلالت کند.

همان‌گونه که نتایج تحلیل حاضر نشان می‌دهد، انیمیشن نه فقط امری تزیینی نیست (Lucas, 2007: 361)؛ بلکه علاوه بر نمود هویت فردی و رشته‌ای، ابزاری است که در غیاب برخی فراگفتمان‌های متنی، کارکرد تقسیم ارائه، ایراد بحث، نشان دادن موضع گوینده و تأکید بر اهمیت مطلب مورد اشاره در اسلاید را نشان می‌دهد. برای نمونه، در یکی از ارائه‌ها فقط اسلایدهایی که نوآوری و یا خاص بودن تحقیق را نشان می‌داد، دارای انیمیشن بود (کارکرد فراگفتمانی تأییدی و یا اشاره‌ای^{۲۹} در مدل هایلند). در نمونه‌ای دیگر، تغییر الگوی انیمیشن‌ها شروع فصل جدیدی را بیان می‌کرد؛ برای مثال برای به نام خدا از طرح wedge، عنوان از faded zoom، متن ارائه از ease in و اسلایدهای انتهایی و نتیجه دوباره از faded zoom بهره گرفته شده بود. از این گذشته، همان‌گونه که لوکاس می‌گوید: «[...] او از انیمیشن استفاده می‌کند تا مطمئن شود که متن مناسب درست هنگامی که او شروع به صحبت درباره هر نکته می‌کند در صفحه ظاهر می‌شود» (2007: 361)؛ زیرا فایده این کار تمرکز توجه

مخاطب و تقویت نکته مورد نظر گوینده است. از دیگر کاربردهای انیمیشن‌ها که گاه ممکن است مطلوب نباشد، تلطیف فضای جدی و گاه خشک همایش‌های علمی است.

۴-۳-۶. طرح و رنگ پس‌زمینه

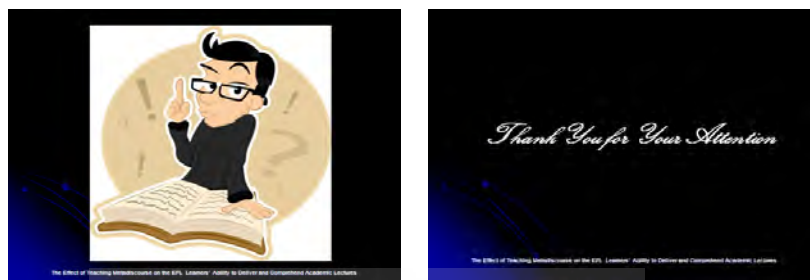
طرح و رنگ پس‌زمینه اسلایدهای ارائه‌های کنفرانس از کارکردهای گفته‌شده درباره انیمیشن مستثنا نیست. نه تنها طرح و رنگ نمایانگر اولویت‌های فردی و رشته‌ای ارائه‌کنندگان هستند؛ بلکه در تقطیع ارائه و نیز کارکردهای فراگفتمانی نقش ایفا می‌کنند. برای مثال، در یکی از ارائه‌های ایرانی، تمام اسلایدهای حاوی نظرات و یافته‌های پژوهشگر با پس‌زمینه آبی و طرح متفاوت آورده شده بود؛ درحالی که نظرات دیگر صاحب‌نظران و یا مثال‌هایی از گفتمان مورد تحلیل با رنگ خاکستری مشخص شده بود (شکل ۶).

باوجود تنوع نسبی در طرح و رنگ پس‌زمینه، در اسلایدهای ایرانی رنگ آبی و یا خطوط آبی نمود داشت؛ حال اینکه در اسلایدهای ایتالیایی رنگ سفید و تاحدی خاکستری نمود بیشتری داشت (شکل‌های ۴ و ۵). گفتنی است که آبی، رنگ طرح‌های پس‌زمینه پیش‌فرض در بسیاری از اسلایدهای نرم‌افزار پاورپوینت ویرایش ۲۰۰۳ بود و رنگ‌های سفید و خاکستری در ویرایش‌های بعدی (۲۰۰۷ و ۲۰۱۰) حضور پررنگ‌تری داشتند. این نکات می‌تواند به‌طور خاص برای مباحث مهم در حیطه ایستایی یا پویایی ژانرهای دانشگاهی اهمیت داشته باشد.

۴-۳-۷. تصاویر عامه‌پسند و اسلاید تشکر

یکی از ویژگی‌های متمایزکننده ژانر پاورپوینت از دیگر ژانرهای پژوهشی دانشگاهی، استفاده از تصاویر عامه‌پسند است که گاه به موضوع ارائه هم ارتباطی ندارد. این تصاویر ممکن است شامل عکس مناظر، مکان‌ها، اشخاص، معلم و دانش‌آموزان و یا حتی تصاویر کارتونی باشد. این‌گونه تصویرها وجه مشخصه بازاریابی و همه‌فهم‌سازی^{۳۰} علوم هستند؛ حال اینکه آن‌ها می‌توانند فضای جدی حاکم بر گردهمایی علمی را نیز تاحدی تلطیف کنند (Rowley, 2002: 29-30). برای نمونه، دو اسلاید پایانی یکی از ارائه‌های ایرانی با تشکر از حاضران و نیز تصویر کارتونی فردی که می‌خواهد سؤال بپرسد، حاضران را به پرسش و بحث دعوت می‌کند (شکل ۷). هر دوی این اسلایدها نقش‌های فراگفتمانی دارند، پایان ارائه را

اعلام می‌کنند و در عین حال با کاستن از جدیت فضای حاکم، زمان بیان نظرات و پرسش‌ها را قدری غیررسمی‌تر می‌کنند.

شکل ۷ دو اسلاید پایانی تشکر و تصاویر عامه‌پسند (متنی و تصویری) از یک ارائه ایرانی

دیگر مؤید این کارکرد آخر، استفاده ارائه‌دهندگان ایرانی از طیف بیشتری از عبارتهای رسمی و غیررسمی تشکر مانند «Thanks» است. به‌طور کلی، بیشتر ارائه‌دهندگان ایرانی در اسلایدهای پایانی، خود را ملزم می‌دانند از حاضران تشکر کنند (۶ ارائه درمقابل ۴ ارائه). نکته جالب این است که در یکی از ارائه‌ها از پیغام تشکر برای تأکید بر نتیجه تحقیق بهره گرفته شده بود: «Thank you very much for attending to these signs». همچنین، این تصویرها و اسلایدهای پایانی می‌توانند ابزاری برای ابراز هویت فردی یا سازمانی و گروهی عضو جامعه گفتمانی باشند. برای نمونه، ۳ ارائه ایتالیایی در اسلاید پایانی بار دیگر به عنوان نام، اطلاعات تماس، مؤسسه متبوع، همایش و مکان یا زمان آن اشاره کرده بودند و حتی یکی از ارائه‌ها در آغاز و پایان، عکس‌هایی از دانشکده محل کار خود گنجانده بود.

۸-۳-۴. ارجاعات و منابع

اکثر ارائه‌های هر دو گروه نه‌تنها در متن ارائه‌ها ارجاعات فراوان داشتند؛ بلکه در ۳ ارائه ایتالیایی، اسلاید پایانی به منابع اختصاص داده شده بود و پایان ارائه را مشخص می‌کرد. با اینکه دو ارائه ایتالیایی و یک ارائه ایرانی هیچ‌گونه ارجاعات یا منبعی نداشتند، مجموع ارجاعات متنی در ارائه‌های ایرانی بالغ بر ۱۵۰ و در ایتالیایی بالغ بر ۱۲۰ مورد (۹ اسلاید) بود.

صرف‌نظر از دو ارائه ایرانی - که گویی مقاله نوشتاری را عیناً در صفحات اسلایدها کپی کرده بودند - به نظر می‌رسد کارکرد ارجاعات که به‌طور کلی فقط شامل نام محقق و تاریخ انجام تحقیق است، تأکید ارائه‌دهنده بر ارائه کاری علمی و دارای پیشینه (Salager-Meyer, 1999) و نیز تأکید بر پایبندی محقق به اصول صداقت و نقل‌قول‌های معتبر است که همگی از آثار ژانرهای تحقیقی نوشتاری بر ژانرهای چندنماییه است (ر.ک: Swales, 1990); زیرا زمان محدود ارائه و نیز نمایش هر اسلاید، عملاً امکان پیگیری و مراجعه به این مراجع و حتی منابع یادشده در اسلاید پایانی را بسیار محدود می‌کند. از سوی دیگر، توزیع کپی‌های ارائه علاوه بر اینکه هزینه‌بر است، متخصصان نیز آن را توصیه نمی‌کنند (ر.ک: Lucas, 2007: 343).

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر یکی از معدود کارهای انجام‌شده در سنت ژانری آموزش زبان انگلیسی برای اهداف ویژه و دانشگاهی است. این تحقیق با تأکید بر نقش توسعه سواد دیداری (و نه تنها سواد متنی و نوشتاری) به تحلیل جنبه‌های دیداری ارائه‌های کنفرانس‌های رشته زبان‌شناسی کاربردی به‌عنوان نمونه‌ای از علوم نرم پرداخته که در آثار و پژوهش‌های محدود موجود مغفول مانده است. از اهداف این تحقیق، بررسی شواهدی دال بر ژانر بودن ارائه‌های پاورپوینت و نیز تأثیر محتمل این نرم‌افزار بر ژانرهای دانشگاهی است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد اسلایدهای پاورپوینت تهیه و ارائه‌شده توسط زبان‌شناسان کاربردی ایرانی و ایتالیایی به وجود دانش و آگاهی مشترک در میان اعضای این دو جامعه گفتمانی از لحاظ گونه‌های دیداری و ویژگی‌هایی صحه می‌گذارند که می‌توانند زبان مشترک این اعضاء برای انتقال مفاهیم مشترک درون‌فرهنگی، بین‌فرهنگی و یا درون‌رشته‌ای باشند (Bhatia, 1993 & 2004; Swales, 1990).

همچنین، پژوهش حاضر نشان می‌دهد باوجود استفاده از اکثریت قریب به اتفاق گونه‌های دیداری اصلی و ترکیبی، دانشمندان علوم نرم - برخلاف همکاران دانشمندان در علوم طبیعی و سخت - ترجیح می‌دهند از اسلایدهای متنی و یا ترکیبی با اولویت متنی بهره بگیرند. این اولویت می‌تواند ناشی از تفاوت‌های معرفت‌شناسانه و ماهیت پدیده‌های مورد بررسی در این علوم و در نتیجه ابزارهای مطلوب نشان دادن نتایج به بهترین شکل ممکن و با کمترین

آسیب به پیام باشد؛ همچنین سبب می‌شود دانشمندان علوم نرم ترجیح دهند از ابزار زبان و متن بهره بیشتری ببرند تا حدی که این امر به بروز و تداوم «امپریالیسم کلمه» در ارائه‌ها منجر می‌شود. این استفاده بیش از حد ضرورت که گاه در اسلایدهای پر از جملات و بندهای درهم‌تنیده نمود می‌یابد، سبب می‌شود مخاطب نه فرصت و نه توانایی همگام شدن با ارائه‌دهنده را نداشته باشد و فقط می‌تواند به ارائه‌دهنده در فراموش نکردن آنچه که می‌خواهد بگوید (بخواند!) کمک کند (هرچند در بیشتر موارد این‌چنینی زمان محدود هر جلسه نیز این امکان را نمی‌دهد). به نظر می‌رسد در جاهایی از ارائه که امکان بهره‌گیری از دیگر گونه‌های دیداری مانند تصویر، گرافیک، نمودار، جدول و غیره وجود دارد، بهتر است از این ابزارها برای کمک به مخاطب استفاده کرد. از سوی دیگر، توصیه‌هایی مانند گنجاندن محدود اطلاعات (مثلاً حداکثر ۶ یا ۷ خط) در هر اسلاید و پرهیز از بندهای طولانی می‌تواند بسیار راهگشا باشد (ر.ک: Lucas, 2009)؛ زیرا نوشته‌ها و اسلایدها در کنار ارائه شفاهی و زبان بدن به نتایج و بحثی منطقی منجر می‌شوند (Knoblauch, 2008).

ویژگی‌هایی که در این پژوهش بررسی شد، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را در میان زیرفرهنگ‌های جامعه گفتمانی رشته زبان‌شناسی کاربردی در استفاده از اسلایدهای عنوان، سراسلایدها، قلم، بولت و شماره‌گذاری، انیمیشن، رنگ و طرح پس‌زمینه، تصاویر عامه‌پسند، اسلایدهای تشکر و ارجاعات و منابع نشان داد. این تفاوت‌ها و شباهت‌ها بستر بروز هویت رشته‌ای، درون‌رشته‌ای، فرهنگی، ملی، دینی، سازمانی و حرفه‌ای را فراهم کرده است. از سوی دیگر، استفاده تاکتیکی و استراتژیک از بسیاری از این ویژگی‌های به‌ظاهر اختیاری و تزئینی نشان می‌دهد در غیاب برخی ابزارهای گفتمانی و فراگفتمانی، این امکانات می‌توانند کارکردهایی مشابه ایفا کنند. در این صورت، شاید لازم باشد مفهوم مرسوم فراگفتمان که تا حد زیادی برپایه متن استوار است، برای تبیین بهتر این نوع کارکردها در ژانرهای چندنمایه بازتعریف شود.

بی‌تردید، فراهم شدن بسیاری از این امکانات ناشی از قابلیت‌های منحصربه‌فرد نرم‌افزار پاورپوینت شرکت مایکروسافت است. در عین حال، این پژوهش نشان می‌دهد نرم‌افزار پاورپوینت در عین توانمندسازی اعضای جامعه گفتمانی، با توجه به نوع ساختار و منطق حاکم بر این مجموعه و نیز بسیاری از پیش‌فرض‌های موجود در نرم‌افزار، می‌تواند سبب

محدود کردن و حتی تحمیل شیوه‌های ارائه و استدلال و نیز مشخصات و ویژگی‌هایی شود که گاه با مبانی نظری علوم و یا ژانرهای مرسوم دانشگاهی و جوامع گفتمانی چندان سازگار نیست. این پدیده می‌تواند در بحث‌های مرتبط با ایستایی و پویایی ژانرها نقش مؤثری داشته باشد و عاملی برای بازتعریف مفهوم ژانر، سنت‌های ژانری و حتی جوامع گفتمانی و نقش اعضای استفاده‌کننده از این ژانرها شود.

از آنجا که این مقاله فقط بخشی از یک طرح بزرگ‌تر است، دیگر حلقه‌های مکمل برای درک صحیح ارائه‌های پاورپوینت به‌عنوان یک ژانر- که همان ویژگی‌های متنی‌نوشتاری و ویژگی‌های فرامتنی این ژانر و ژانرهای مرتبط پژوهش‌محور (مانند چکیده‌ها) هستند- نیازمند بررسی‌اند که در فرصتی دیگر به آن‌ها پرداخته می‌شود. با این حال، تطابق نتایج این پژوهش با بخش‌های مرتبط از آثار و پژوهش‌های معدود موجود و نیز شیوه‌های استفاده‌شده در این تحقیق می‌تواند راهگشای پژوهش‌های مشابه باشد. همچنین، نتایج پژوهش حاضر مؤید این نظر رولی- جولیوت (38: 2002) است که انگلیسی یگانه‌زبان مشترک بین‌المللی نیست و زبان تصویر و دیداری‌ها هم چنین نقشی را ایفا می‌کنند. از این رو، ضروری است که با بررسی‌های مقابله‌ای دامنه‌دار به رمزگشایی این زبان بین‌المللی علم و دانش بپردازیم و به پژوهشگران غیربومی و تازه‌کار در برقراری ارتباط مؤثر با جوامع گفتمانی مورد نظرشان یاری رسانیم.

۶. سپاس‌گزاری

نویسنده دوم مقاله بر خود فرض می‌داند از زحمات و نظرات ارزنده پروفیسور مارینا بندی، استاد دانشگاه مدنا و رچيو امیلیای ایتالیا،^{۳۱} تشکر و سپاس‌گزاری کند. لازم است از ارائه‌دهندگان که سخاوتمندانه فایل ارائه‌شان را در اختیار نویسندگان قرار دادند نیز قدردانی شود.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. discourse communities
2. generic (or genre) competence

3. multimodality
4. visual literacy
5. soft sciences
6. Rowley- Jolivet
7. typology (of visuals: Graphical, Figurative, Scriptural, and Numerical)
8. life sciences and hard sciences
9. Yang & Allison
10. primary and secondary types of resaerch
11. corpus
12. monosemic versus polysemic
13. title slides
14. slide titles
15. font
16. bullet and numbering
17. animation
18. popular imagery
19. background color and design
20. Samar Et al.
21. default
22. Al- Ali
23. interactive metadiscourse
24. slide design (and template)
25. Times New Roman or Arial
26. bold, italic, and shadow
27. transitions, code glasses, hedges, boosters, and engagement markers
28. animation schemes, custom animation, slide transition
29. pointer
30. popularization
31. body language
32. Prof. Marina Bondi, University of Modena and Reggio- Emilia, Italy

۸. منابع

- صادقی، لیلا (۱۳۹۲). «ادغام نوشتار و تصویر در متون ادبی براساس نظریه ادغام مفهومی». *مجله جستارهای زبانی*. د. ۴. ش ۳. صص ۷۵-۱۰۳.
- Al- Ali, M.N. (2009). "Academic and Socio-Cultural Identities in English Dissertation Acknowledgments of Arab Writers". *ESP Across Cultures*. No. 6. Pp. 7-27.

- Apperson, J.M., E.L. Laws & J.A. Scepansky (2008). "An Assessment of Student Preferences for PowerPoint Presentation Structure in Undergraduate Courses". *Computers and Education*. No. 50. Pp. 148-153.
- Bhatia, V.K. (1993). *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*. New York: Longman.
- Bhatia, V.K. (2004). *Worlds of Written Discourse*. London: Continuum.
- Connor, U., E. Nagelhout & W.V. Rozycki (Eds.) (2008). *Contrastive Rhetoric: Reaching to Intercultural Rhetoric*. Amsterdam: John Benjamins.
- Groupe μ (1992). *Trait of Visual Sign: for a Rhetoric of the Image*. Paris: Editions du Seuil [In French].
- Hinds, J. (2001). "Reader Versus Writer Responsibility: A New Typology" in T. Silva & P.K. Matsuda (Eds.). *Landmark Essays on ESL Writing*. Mahwah, NJ: Erlbaum, Pp. 63-73.
- Hyon, S. (1996). "Genre in Three Traditions: Implications for ESL". *TESOL Quarterly*. No. 30 (4). Pp. 693-721.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.
- _____ (2006). *English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book*. London: Routledge.
- Knoblauch, H. (2008). "The Performance of Knowledge: Pointing and Knowledge in Powerpoint Presentations". *Cultural Sociology*. No. 2: 1. Pp. 75-97. doi:10.1177/1749975507086275.
- Kress, G. & T. Van Leeuwen (1996). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Lucas, S.E. (2007). *The Art of Public Speaking*. New York: McGraw-Hill.
- Macken-Horarik, M. & M. Adoniou (2008). "Genre and Register in Multiliteracies" in B. Spolsky & F.M. Hult (Eds.). *The Handbook of Educational Linguistics*. Blackwell Publishing. Pp. 367-382.

- Martin, P.M. (2003). "A Genre Analysis of English and Spanish Research Paper Abstracts in Experimental Social Sciences". *English for Specific Purposes*. No. 22 (1). Pp. 25-43.
- Myers, G. (2000). "Power Points: Technology, Lectures, and Changing Genres" in Ann Trosborg (Ed.). *Analysing Professional Genres*. Philadelphia: John Benjamins. Pp.177-191.
- Ramanathan, V. & R.B. Kaplan (2000). "Genres, Authors, Discourse Communities: Theory and Application for (L1 and) L2 Writing Instructors". *Journal of Second Language Writing*. No. 9 (2). Pp. 171-191.
- Rowley- Jolivet, E. (2000) "Image as Text: Aspects of the Shared Visual Language of Scientific Conference Participants". *Paper Delivered at the XXIth GERAS Conference*, Dijon, 15-18 March 2000.
- _____ (2002). "Visual Discourse in Scientific Conference Papers: A Genre-based Study". *English for Specific Purposes*. No. 21: 1. Pp. 19-40.
- Salager- Meyer, F. (1999). "Referential Behavior in Scientific Writing: A Diachronic Study (1810-1995)". *English for Specific Purposes*. No. 18/ 3. Pp. 279-305.
- Salmani- Nodoushan, M.A. & S.M. Alavi (2004). *APA Style and Research Report Writing*. Tehran: Zabankadeh Publications.
- Samar, R.G., M.M. Boozh Mehrani & G.R. Kiany (2012). "An Investigation in to the Generalizibility of Quantitative Research Studies in Iranian ELT Context". *Comparative Language and Literature Research*. ۳۴: Pp. 193-213 [in Persian].
- Samar, R.G., H. Talebzadeh, G.R. Kiany & R. Akbari (in Press). "Steps to a Successful Abstract: A Comparative Genre Analysis". *International Journal of Humanities*.
- Swales, J.M. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Camriodge: CUP.
- Swales, J.M. (2004). *Research Genres: Explorations and Applications*.

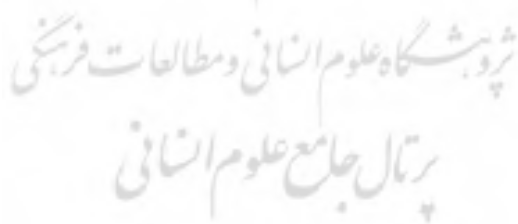

Cambridge: CUP.

- Tardy, C.M. (2005). "Expressions of Disciplinarity and Individuality in a Multimodal Genre". *Computers and Composition*. No. 22/ 3. Pp. 319-336.
- Tufte, E.R. (2003). *The Cognitive Style of PowerPoint*. Cheshire, CT: Graphics Press LLC.
- Yakhontova, T. (2002). "Selling' or 'Telling'?' The Issue of Cultural Variation in Research Genres" in J. Flowerdew (Ed.). *Academic Discourse*. Harlow: Longman. Pp. 216-232.
- Yang, R. & D. Allison (2004). "Research Articles in Applied Linguistics: Structures from a Functional Perspective". *English for Specific Purposes*. No. 23. Pp. 264-279.

Translated Resources:

- Sadeghi, L. (in Press). "The Blending of Words and Image in Literary Text Based on Conceptual Blending Theory". *Language-Related Research*. Vo.4. No.3. Pp. 75-103 [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی